

Osobe s invaliditetom i siromaštvo

ZDRAVKA LEUTAR*

Studijski centar socijalnog rada
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Hrvatska

Prethodno priopćenje
UDK: 364.22-056.26
Primljeno: veljača 2006.

U radu je analiziran socioekonomski položaj osoba s invaliditetom u društvu. U prvom dijelu raspravlja se o socijalnoj isključenosti i siromaštvu kao relativnom pojmu. Autor se poziva na neka novija europska istraživanja vezana za lošiji socioekonomski položaj osoba s invaliditetom u odnosu na druge građane. Nakon toga se osvrće, služeći se oskudnim istraživanjima ove problematike, na položaj osoba s invaliditetom u Hrvatskoj te analizira nalaze istraživanja Kvaliteta života obitelji osoba s invaliditetom u Hrvatskoj. Uzorak se sastojao od 468 osoba s invaliditetom s područja cijele Hrvatske. Podaci su prikupljeni putem polustrukturiranog upitnika. Za analizu su upotrijebljene varijable radnog statusa, samoprocjene materijalne situacije, prosječnih mjesečnih primanja kućanstva, stambenih uvjeta i primanja nekih oblika socijalnih transfera.

Rezultati su potvrdili lošu materijalnu situaciju osoba s invaliditetom. Većina je nezaposlena. Svoje materijalne prilike procjenjuju lošima, što potvrđuju i njihova mjesečna primanja. Dvije trećine teško spajaju kraj s krajem. Stambeni uvjeti nešto su povoljniji. Kad je riječ o socijalnim transferima, dobivaju ih ukoliko su o njima informirani. Smatraju da mogu poboljšati svoju situaciju ukoliko im društvo omogući zapošljavanje te poveća socijalna davanja tako da odgovaraju njihovim potrebama.

Istraživanje je pokazalo, kao i druga europska istraživanja, da su osobe s invaliditetom rizična skupina za siromaštvo.

Ključne riječi: osoba s invaliditetom, siromaštvo, radni status, materijalne prilike, stambene prilike, socijalni transferi.

UVOD

Kada je riječ o marginalnim grupama u društvu i socijalnoj isključenosti, nemoguće je zaobići osobe s invaliditetom. Njihove životne mogućnosti uvelike su ograničene. Generalno gledajući kroz stoljeća, osobe s invaliditetom imale su brojne poteškoće u životu i tek se u posljednje vrijeme te njihove poteškoće počinju detaljnije proučavati.

Od 70-ih nadalje različite stručne rasprave o invalidnosti i osobama s invaliditetom (Clorkers, 1997.; Alfired, 2000.; Müchlum, Gödecker-Genen, 2003.; Oliver, Sapey, 2006.) odmaknule su se od dosadašnjeg termina hendikepiranost i približile se socijalnom modelu, koji je nastao kao reakcija na medicinsko gledište o invalidnosti po kojem invalidnost proizlazi iz nekih oštećenja koja

* Zdravka Leutar, Pravni fakultet/Faculty of Law, Nazorova 51, 10000 Zagreb, Hrvatska, zleutar@inet.hr

se odnose na fizičku i psihičku invalidnost pojedinca te kroz kontrolu i liječenje osoba s invaliditetom kroz medicinski i paramedicinski tretman. Socijalni model bio je pokušaj redefiniranja pojma »invalidnost«. Invalidnost se više ne definira u negativnom kontekstu. Osobe s invaliditetom počinju se gledati kao građani sa svojim pravima. Poticaj za socijalni model nije došao od strane stručnjaka, nego od strane samih osoba s invaliditetom. Prvi pomaci dogodili su se 1976. kad je osnovana »Unija osoba s fizičkim oštećenjima u borbi protiv isključivanja« (UPIAS). Nasuprot tradicionalnom shvaćanju, Unija u prvi plan stavlja pojedinca i njegov invaliditet. Invalidnost proizlazi iz oštećenja zbog čega su osobe s invaliditetom bezrazložno izolirane i isključene iz pune participacije u društvu (UPIAS, 1976.). Govori se o socijalnoj isključenosti onda kada osobe ili područja nose posljedice kombinacije mnogobrojnih problema kao što su: nezaposlenost, niski prihodi, loši stambeni uvjeti, kriminal, loše zdravlje, problemi u obitelji i sl. Houghes (2002.) smatra da su upravo mogućnosti osoba s invaliditetom bile ključni faktor u tom suvremenom poimanju invalidnosti. Dakle, socijalna isključenost osoba s invaliditetom uključuje probleme prilagodbe kao što su problemi stanovanja, zaduživanja i socijalne pomoći.

Općenito možemo reći da na brojnost osoba s invaliditetom u općoj populaciji utječe i siromaštvo, odnosno ekonomska nerazvijenost jer se ti čimbenici i invaliditet uzajamno podupiru te uzrokuju brojne skupine marginalnih, ovisnih i segregiranih osoba. Siromaštvo se javlja kao uzrok invalidnosti iz čega slijedi da u siromašnim zemljama nalazimo razmjerno veliki broj osoba s invaliditetom. Upravo zahvaljujući siromaštvu, posebice u ruralnim i polururalnim područjima u kojima nedostaju odgovarajuće službe i usluge, dolazi do pojačane izoliranosti osoba s invaliditetom čija se ovisnost o drugima

pojačava i onemogućava njihovo aktivno uključivanje u razvojne socijalne programe, a posljedica je socijalna isključenost iz lokalne zajednice.

U analizi siromaštva i invalidnosti u novijim izvješćima Udruženja za razvojnu politiku (2004.), kao što su VENRO i BEZOV, pronalazimo tijesnu povezanost siromaštva i osoba s invaliditetom. Navodi se da postoji jasna povezanost između invalidnosti i siromaštva: invalidnost vodi siromaštvu, a siromaštvo vodi pogoršanju zdravlja i progresivnosti postojeće invalidnosti. Siromaštvo utječe na invaliditet i invaliditet na siromaštvo. Ukoliko u društvu postoje oskudna izobrazba, bolesti, prirodne katastrofe, to su situacije koje pogoduju povećanju broja osoba s invaliditetom (Zovko, 1999.). S druge strane, ukoliko u društvu postoji dobra zdravstvena zaštita, zaštita od prometnih nezgoda, izobrazba, uravnotežena prehrana i sl., sve to preventivno djeluje na smanjenje broja osoba s invaliditetom.

Madridska deklaracija (2002.) uzima, kao svoje polazište, u analizu sadašnje stanje u Europskoj uniji i zaključuje da je situacija osoba s invaliditetom takva da vrlo često vodi u diskriminaciju, isključenje iz zajednice i siromaštvo.

UN je u jesen 2000. kao važan cilj milenija istaknuo borbu protiv apsolutnog siromaštva i smanjenje postojećeg broja siromašnih za polovinu do 2015.

U daljnjem tekstu analizirat ćemo neka istraživanja o siromaštvu osoba s invaliditetom. Britanska *Legal Services Commission* (LSC) 90-ih je radila istraživanje o primarnim pravnim potrebama osoba s invaliditetom u Engleskoj i Walesu (O'Grady *et al.*, 2004.). Godine 2000. prvi je put objavljen takav izvještaj. Važna svrha toga istraživanja jest proširivanje znanja o problemima osoba s invaliditetom te ostvarivanje njihovih prava. Prvo istraživanje provedeno je 2001., i u njemu je sudjelovalo

6 611 punoljetnih ispitanika među kojima su bile i osobe s invaliditetom. Pitanja su se odnosila a to jesu li doživjeli probleme u 18 različitih područja životnog iskustva (npr. diskriminacije, zaposlenja, susjedstva, zaduženosti, stanovanja, beskućništva, zaduženosti, socijalne pomoći, razvoda, odnosa nakon razvoda, obiteljskog nasilja, odnosa s djecom, vrsta oštećenja, medicinske dijagnoze, mentalnog zdravlja, imigracije, nepravednog policijskog tretmana). Godine 2004. nastavlja se istraživanje o tim problemima, a pitanja su osmišljena tako da se mogla ispitati razlika u populaciji osoba s invaliditetom i drugih građana. Od 5 611 ispitanika 25% je dugotrajno bolesno ili je riječ o osobama s invaliditetom. Ti su podaci uspoređeni s podacima iz popisa stanovništva iz 2001. prema kojima je u Engleskoj i Walesu bilo 21,3% punoljetnih osoba s dugotrajnom bolešću ili invalidnošću. Moguće je primijetiti nešto veći postotak kronično bolesnih i osoba s invaliditetom u ispitivanom uzorku nego u općoj populaciji, vjerojatno uslijed tamne brojke tih osoba. U ovom istraživanju, kao i prema popisu stanovništva, ustanovljeno je da su kronično bolesne i osobe s invaliditetom uglavnom osobe starije dobi. Nadalje, kronično bolesne i osobe s invaliditetom rjeđe žive u vlastitoj kući s terasom, a češće žive u odvojenim objektima i stanovima. Većina tih osoba izjavila je da su vlasnici stambenog objekta ili žive u iznajmljenom državnom stanu, za razliku od drugih ispitanika koji su češće vlasnici stanova pod hipotekom ili žive u iznajmljenim privatnim stanovima. Vidljivo je da osobe s invaliditetom imaju povoljnije stambene uvjete. Kronično bolesne i osobe s invaliditetom rjeđe imaju djecu. Prema popisu stanovništva iz 2001. u Engleskoj i Walesu 66,5% populacije bilo je ekonomski aktivno dok je samo 27,1% onih koji su djelomično kronično bolesni ili imaju neki invaliditet. Kronično bolesni ispitanici i osobe s invaliditetom imaju niže obrazovanje. U

skladu s tim, trećina ispitanika ima neko visokoškolsko obrazovanje. Više od jedne polovine dugotrajno bolesnih i osoba s invaliditetom, za razliku od drugih ispitanika u uzorku, primaju najmanje jednu vrstu novčane pomoći, što najčešće ostvaruju kroz socijalnu pomoć ili neku od drugih novčanih davanja za invalidnost. Također ih većina dobiva doplatu ili naknadu za nezaposlenost, pomoć za troškove stanovanja i porezne olakšice. Unatoč visokim davanjima za invaliditet te doplacima vezanima uz troškove života, te osobe imaju značajno manje prihode od drugih ispitanika bez invaliditeta. Sve to upućuje na socijalnu isključenost, odnosno siromaštvo osoba s invaliditetom u društvu. O'Grady *et al.* (2004.) zaključuje da su osobe s invaliditetom u Engleskoj i Walesu više socijalno izolirane od drugih građana. Utvrđeno je da su puno češće bile suočene s različitim životnim problemima nego drugi građani. Socijalna isključenost je dovodila do progrediranja bolesti i težeg invaliditeta.

Marks (2001.) gleda na položaj osoba s invaliditetom u društvu u kontekstu društvenih razlika. Smatra da su osobama s invaliditetom potrebne različite strategije osnaživanja koje će uvažavati razlike u društvu. Prema mnogim teoretičarima jednakost u društvu ne bi trebala isključivati različitost. Te osobe imaju zajednički politički interes i svi su oni konfrontirani s diskriminacijom, tj. društvo ih »odbacuje« pa je često među osobama s invaliditetom prisutno siromaštvo uz to što se stalno moraju nositi s predrasudama i stigmatizacijom.

Ono što je njima potrebno jest pravo da budu različiti te da istodobno imaju mogućnost potpunog sudjelovanja u demokratskom društvu, što je obilježje aktivnog građanskog statusa. To znači da se u društvo uključe svi kulturni identiteti i da se oni poštuju bez rangiranja, u smislu tko je manje, a tko više vrijedan. Tako bi na-

stalo društvo raznolikosti u kojem se svatko poštuje bez obzira na zdravlje, bolest, spol, dob i sl.

U studiji o mladim osobama s invaliditetom Morris (2001.) komentira: »Možda je jedna od najvećih prepreka kada se pretpostavlja da invalidnost znači da je nemoguće da mladi ljudi imaju izbor.« Osobe s invaliditetom zahtijevaju pravo – kao i oni bez invaliditeta – izabrati kako će živjeti svoj život, a ne kako im nameću liječnici, socijalni radnici ili dobrotvorne organizacije. Pokret osoba s invaliditetom zahtijeva: neovisnost (mogućnost izabiranja uređenja vlastitoga života), građanska prava (mogućnost zauzimanja punopravne uloge u društvu) i autonomiju (mogućnost formiranja i življenja životnog plana). Oslobođanje od invaliditeta podrazumijeva imati izbor, a ne živjeti komforno.

Sve ove studije raspravljaju o siromaštvu u različitim kategorijama koje su povezane s invaliditetom: od tolerancije na raznolikosti, subjektivnog shvaćanja siromaštva do stvarnih ekonomskih pokazatelja položaja osoba s invaliditetom u društvu.

SIROMAŠTVO OSOBA S INVALIDITETOM U HRVATSKOJ

Nakon prikaza istraživanja o socijalnoj isključenosti i siromaštvu osoba s invaliditetom, pozivanja na međunarodne dokumente o ljudskim pravima i položaja osoba s invaliditetom, osvrnut ćemo se na položaj osoba s invaliditetom u Hrvatskoj.

Literatura navodi da u strukturi siromašnih uz druge skupine veći rizik za siromaštvo imaju i osobe s invaliditetom (Šućur, 2004.). Međutim, nema egzaktnih službenih podataka o stopama siromaštva osoba s invaliditetom. S obzirom na to da Državni zavod za statistiku objavljuje pokazatelje siromaštva sukladno metodologiji Eurostata, osobe s invaliditetom nisu do sada bile obuhvaćene tzv. laekenskim indikatorima. Čini se da je razlog tome što iz dosadašnjih

anketa o potrošnji kućanstva nije moguće identificirati osobe s invaliditetom. Moguće bi bilo doći do tih podataka dodatnim pitanjima koja bi to omogućila. Rijetka su u Hrvatskoj istraživanja vezana isključivo za temu siromaštva osoba s invaliditetom. Janeš-Pasarić (2005.) radila je analizu prava osoba s invaliditetom u pravnom sustavu Hrvatske. Rad osobito ističe simboličnu financijsku potporu koja je u velikom nerasmjeru sa specifičnim potrebama osoba s invaliditetom. Navode se i velike razlike u primanjima, npr. u doplatku za pomoć i njegu. Osobe s invaliditetom dobivaju ga u različitim iznosima ovisno po kojoj su osnovi to pravo ostvarili. Moguće ga je ostvariti po Zakonu o mirovinskom osiguranju, Zakonu o socijalnoj skrbi ili Zakonu o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji.

Drugo istraživanje odnosi se na sljepoću i dodatne troškove koji su prouzročeni samim invaliditetom. Perić (2005.) analizira orijentaciju i kretanje slijepih osoba u svakodnevnom životu, pokušava konkretno analizirati njihove životne troškove i zaključuje da je »vrlo skupo« biti slijep. Troškovi svakodnevnog života jako su veliki te bi se uz obitelj i pojedinca s 50% participacije trebala uključiti i država.

Za potrebe ovoga rada analizirat ćemo socioekonomske pokazatelje osoba s invaliditetom u okviru istraživanja *Kvaliteta života obitelji osoba s invaliditetom u Hrvatskoj*, provedenog 2003. godine.

CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

Cilj je ovoga rada istražiti siromaštvo osoba s invaliditetom u Hrvatskoj. Empirijski podaci poslužit će za razmatranje sljedećih pitanja:

- Kako osobe s invaliditetom procjenjuju svoje materijalne prilike?
- Kakva su stvarna mjesečna primanja njihovih kućanstava?

- Koriste li se određenim socijalnim uslugama koje propisuju pojedini društveni sustavi za osobe s invaliditetom?
- Kakvi su pokazatelji socioekonomskog statusa osoba s invaliditetom (posudba novca, plaćanje režija i sl.) u društvu?
- Kakva je njihova materijalna situacija kad je usporedimo s jednoroditeljskim obiteljima u Hrvatskoj koje također imaju povećani rizik siromaštva?

METODA I UZORAK ISTRAŽIVANJA

Za analizu navedenih problema upotrijebljeni su podaci iz istraživanja Hrvatskog saveza udruga tjelesnih invalida *Kvaliteta života obitelji osoba s invaliditetom u Hrvatskoj* provedenog u ožujku 2003. Ispitivanje je provedeno na području cijele Hrvatske putem polustrukturiranog upitnika. Upitnik je sadržavao varijable vezane uz različita životna područja. U radu su izdvojene samo varijable koje su se odnosile na materijalne prilike, radni status, korištenje socijalnih usluga te pokazatelje socioekonomskog statusa. Uzorak su sačinjavali članovi obitelji osoba s invaliditetom (otac, majka, suprug, brat, sestra) i same osobe s invaliditetom koje su se odazvale pozivu medija ili mjesnih udruga. Za potrebe ovoga rada ekstrahirani su samo odgovori osoba s invaliditetom koje su sudjelovale u istraživanju. Riječ je dakle o prigodnom uzorku.

U istraživanju su bile uključene sve županije. Istraživanje je bilo locirano u županijskim središtima. Unaprijed se putem medija, a osobito lokalnog radija, informiralo javnost o ispitivanju i o točnom datumu, satu i mjestu ispitivanja. Ukoliko je netko toga dana bio spriječen, a želio je sudjelovati u istraživanju, imao je mogućnost ispunjeni upitnik poslati poštom. To je ujedno bio i dan druženja osoba s invaliditetom.

Radi usporedbe, u pojedinim dijelovima analize podataka upotrijebljeni su i podaci istraživanja o jednoroditeljskim obiteljima, koje su također rizični faktor za siromaštvo, a koje je provedeno tijekom listopada i studenoga 2002. na području Osijeka, Rijeke, Splita i Zagreba (Raboteg-Šarić i sur., 2003.).

Za potrebe ovoga rada, kako je gore spomenuto, izdvojili smo samo osobe s invaliditetom; uzorak je sačinjavalo 468 ispitanika. Od njih je 248 muškaraca (53,3%) i 218 žena (46,7%). Dob ispitanika je od 16 godina do 83 godine. Prosječna dob ispitanika je 45,5 godina. Srednju je školu završilo 56,3%, a njih 25% osnovnu ili nekoliko razreda osnovne škole. Trajanje je invaliditeta različito. Kod nekih je invaliditet uslijedio u kasnijoj dobi kao posljedica neke fizičke bolesti, dok su drugi rođeni s nekim oštećenjem. 67% ispitanika pohađalo je redovnu, a 12% specijalnu školu. To je podatak koji upućuje da je invaliditet nastupio u kasnijoj životnoj dobi, iako se može pretpostaviti da je riječ i o integraciji u redovni sustav školovanja. U istraživanju su sudjelovale osobe različitih vrsta invaliditeta, ali su prevladavale osobe s motoričkim oštećenjima, preko 75% slučajeva, i u kombinaciji s drugim oštećenjima. Teški ili teži stupanj invaliditeta imalo je 80% ispitanika. Umjereni stupanj oštećenja ima 13,5% ispitanika, a tek 7,4% lakši. U ispitanom uzorku 42,2% ispitanika je oženjeno/udano, dok je 39,7% neudano/neoženjeno, 5,7% razvedeno te 12,3% udovac/udovica. Također je uočljivo da je broj onih koji su u braku i onih koji nisu zasnovali brak u približno jednakom omjeru. Ispitanici u 35% slučajeva žive s roditeljima, 34% s članovima vlastite obitelji, 12% s partnerom, 12% sami i 8% u instituciji, najčešće u domovima umirovljenika. 17,29% ispitanika živi u gradu iznad 100 000 stanovnika, a 20,37% živi u mjestu do 1 000 stanovnika. Najveći postotak ispitanika, njih 38%, živi u gradu između 10 000 i 100 000 stanovnika. Ostalih 25% stanovnici su manjih gradova i općinskih središta.

REZULTATI I RASPRAVA

Da bismo analizirali siromaštvo osoba s invaliditetom u Hrvatskoj upotrijebili smo

Radni status ispitanika

Tablica 1.

Radni status ispitanika

Radni status	F	%
Zaposleni	60	12,9
Nezaposleni	146	31,3
Studenti	21	4,5
Korisnici mirovina	217	46,6
Bez odgovora	22	4,7
UKUPNO	468	100,0

Iz tablice 1. vidljivo je da naš uzorak nakon umirovljenika u najvećem postotku čine osobe koje su se izrazile kao nezaposlene, 31,3%. Znamo da je jedan od najvažnijih rizika siromaštva i nezaposlenost. Valja spomenuti radi ilustracije da se od ukupnog broja zaposlenih na Zavodu za zapošljavanje u 2004. zaposlilo 0,84% osoba s invaliditetom (HZZ, 2005.) Zaposlenih je 12,9%, a najmanji postotak čine osobe koje su na školovanju, učenici i studenti, 4,5%. Gotovo polovica, odnosno 46% ispitanika o svom radnom statusu napisalo je »nešto drugo«, a najčešće je to neka vrsta mirovine: starosna ili invalidska. U daljnjoj analizi rezultata uzeti su u obzir ispitanici u dobi između 15 i 65 godina, dakle radno aktivno stanovništvo. Stopa zaposlenosti iznosi 18,5%, a stopa nezaposlenosti 70,8%. Potrebno je napomenuti da je ona zasnovana na prigodnom uzorku.

Ako analiziramo neke demografske karakteristike uzorka, naći ćemo razlike u pogledu bračnog stanja ($\chi^2=145,45$; $df=12$; $P<0,00$), veličine mjesta ($\chi^2=47,55$; $df=24$; $P<0,003$), obrazovanja ($\chi^2=53,37$; $df=24$; $P<0,001$), stupnja invalidnosti te dobi ($\chi^2=762,90$; $df=272$; $P<0,00$). Puno je veći postotak nevjenčanih među nezaposlenima. Također ih je i manje među korisnicima

neke pokazatelje koji nam mogu dati uvid u socioekonomski položaj osoba s invaliditetom u društvu.

mirovina. Od onih koji su izjavili da su nezaposleni, 70% nije u braku. Većina zaposlenih je s većom naobrazbom. Također od 12,9% osoba s invaliditetom koji su zaposleni, 90% ima srednju naobrazbu. Zaposleni žive u većim mjestima: 50% ih živi u gradu iznad 10 000 stanovnika, a gotovo svi pripadaju urbanom području. Za očekivati je da se više zapošljavaju osobe s invaliditetom u urbanim područjima jer su i veće mogućnosti zapošljavanja. Stupanj invaliditeta povezan je s radnim statusom na razini značajnosti od 10% ($\chi^2=19,01$; $df=12$; $P<0,08$). Naravno da je za očekivati da osobe s manjim stupnjem invaliditeta mogu lakše pronaći posao. Kod spola nisu nađene statistički značajne razlike ($\chi^2=0,88$; $df=4$; $P<0,97$). Učestalost osoba različitih vrsta invaliditeta u promatranom uzorku nalazi se u svim statusima, osim osoba s mentalnom retardacijom od kojih ni jedna nije zaposlena.

Moguće je na kraju ove analize konstatirati da su osobe s invaliditetom najčešće u mirovini ili su nezaposlene. Kod zaposlenosti veliku ulogu igra obrazovanje. Vrlo mali udio zaposlenih upućuje na skromnije materijalne prilike, što ćemo razmotriti u sljedećim tablicama.

Materijalne prilike ispitanika

U analizi materijalnih prilika ispitanika osvrnut ćemo se na njihove izvore prihoda.

Tablica 2.
Izvori prihoda

Izvori prihoda	F	%
Osobna invalidnina	111	25,4
Obiteljska mirovina	49	11,2
Invalidska mirovina	119	27,2
Socijalna pomoć	39	8,9
Vlastita zarada	51	11,7
Drugo	68	15,6
UKUPNO	437	100,0

s 11,2%. Također je značajan podatak da samo 11,7% ispitanika ima vlastitu zaradu, što ukazuje da je samo 51 osoba od ispitanog uzorka (468 osoba) zaposlena. Sve to pokazuje, kao i stope zaposlenosti, odnosno nezaposlenosti na ovom, doduše, prigodnom uzorku, da je stanje u zapošljavanju osoba s invaliditetom nezadovoljavajuće, što svakako utječe na materijalni status tih osoba i mogućnost zadovoljavanja njihovih potreba.

Statistički značajne razlike nađene su s obzirom na dob ($\chi^2=454,027$; $df=340$; $P<0,00$), bračno stanje ($\chi^2=102,4$; $df=15$; $P<0,00$), obrazovanje ($\chi^2=64,98$; $df=30$; $P<0,00$) i stupanj invaliditeta ($\chi^2=31,98$; $df=15$; $P<0,006$). Korisnici mirovina uglavnom su s težim i teškim invaliditetom, a od onih koji primaju socijalnu pomoć 86% slučajeva je s teškim i težim stupnjem invaliditeta, a tek 14% su osobe s lakšim i umjerenim invaliditetom. Ovaj podatak ne iznenađuje kad znamo da su ispitanici u

Tablica 2. pokazuje da najveći broj ispitanika, 27,2%, ostvaruje pravo na invalidsku mirovinu, a 25,4% osobnu invalidninu. Iza njih najzastupljenija je obiteljska mirovina

80% slučajeva svoj invaliditet procijenili kao teži i težak. Ispitanici koji imaju vlastitu zaradu s obzirom na stupanj invaliditeta ravnomjerno su raspodijeljeni. Ispitanici mlađe dobi češće primaju osobnu invalidninu. Pravo na osobnu invalidninu može ostvariti osoba s težim tjelesnim oštećenjem ili trajnim promjenama u zdravstvenom stanju čije je oštećenje ili bolest nastalo prije navršene 18. godine života (*Narodne novine* 03/2003.). Ostvaruju ga osobe koje nemaju vlastitih prihoda ili su ona nedostatna za život. Maloprije smo uočili da su obrazovanije osobe češće i zaposlene, a ovdje vidimo da puno češće imaju vlastitu zaradu. Osobe u braku češće su zaposlene. Rezultati ovog istraživanja upućuju na iste nalaze kao istraživanje u Engleskoj opisano u uvodnom dijelu (O'Grady *et al.*, 2004.).

Željelo se saznati kako osobe s invaliditetom doživljavaju svoje materijalne prilike. Tablica 3. donosi rezultate njihovih iskaza.

Tablica 3.
Samoprocjena materijalnih prilika ispitanika

Materijalne prilike	F	%
Odlične	5	1,1
Dobre	35	7,9
Srednje	218	49,2
Loše	114	25,7
Jako loše	71	16
UKUPNO	443	100,0

Tablica 3. pokazuje kako ispitanici procjenjuju svoje materijalne prilike te možemo vidjeti da gotovo polovina (49,2%) smatra da su one srednje. Njih 25,7% smatra da su loše i 16% jako loše. Znači da 41,7% ispitanika smatra da su njihove materijalne prilike loše i da im je materijalno stanje ispod prosjeka jer ne mogu zadovoljiti svoje osnovne životne potrebe. Samo 1,1% ispitanih osoba smatra svoje materijalne prilike odličnima te 7,9% dobrima.

Analiza statistički značajnih razlika s obzirom na sociodemografske pokazatelje pokazuje da razlike nisu statistički

značajne s obzirom na promatrane faktore kao što su: dob ($\chi^2=299,55$; $df=276$; $P<0,15$), spol ($\chi^2=2,06$; $df=4$; $P<0,72$), obrazovanje ($\chi^2=27,98$; $df=24$; $P<0,26$), stupanj invaliditeta ($\chi^2=15,88$; $df=12$; $P<0,19$), mjesto stanovanja ($\chi^2=30,27$; $df=24$; $P<0,26$). Nađene su razlike s obzirom na bračno stanje ($\chi^2=22,28$; $df=12$; $P<0,03$). Oženjeni nešto bolje procjenjuju svoje materijalne prilike.

Da bi se utvrdila što objektivnija procjena, jer je ovo bio samo subjektivni doživljaj ispitanika o njihovoj materijalnoj situaciji, pitalo se ispitanike o prosječnim mjesečnim primanjima u kućanstvu. Dobiveni su sljedeći rezultati:

Tablica 4.
Prosječni prihod po članu kućanstva

Prosječni mjesečni prihod po članu kućanstva	F	%
- 500 kn	149	35,81
- 750 kn	95	22,8
- 1 000 kn	56	13,5
- 1 250 kn	47	11,3
- 1 500 kn	32	7,7
- 1 750 kn	10	2,4
- 2 000 kn	8	1,9
- 2 250 kn	8	1,9
- 2 500 kn i više	11	2,6
UKUPNO	416	100,0

Tablica 4. pokazuje procjenu ispitanika o njihovim ukupnim mjesečnim primanjima te iz toga možemo vidjeti da ih 35,81% smatra da su im primanja po članu u domaćinstvu do 500 kuna mjesečno, čime ne mogu pokriti troškove života. Prema objektivnim pokazateljima to je granica samo minimalnih prehrambenih troškova (World Bank, 2000.). Zatim, 22,8% ispitanika procjenjuje da su im mjesečni prihodi 750 kuna po članu domaćinstva, njih 13,5% prima do 1 000 kuna mjesečno. Rezultati pokazuju da 72,11% prima u prosjeku do 1 000 kuna mjesečno po članu domaćinstva. Prosječna plaća u 2003. godini iznosila je 3 506 kuna (<http://www.dzs.hr>). Kad je

riječ o mjesečnim primanjima u kućanstvu pokazatelji upućuju na dosta složenu materijalnu situaciju. Prisjetimo li se dodatnih troškova koje zahtijeva invaliditet (Perić, 2005.), vidimo da je situacija obitelji osoba s invaliditetom izrazito nepovoljna.

Zato ćemo se kod daljnje analize materijalnih prilika pozvati na rezultate istodobno rađenog istraživanja na jednoroditeljskim obiteljima (Raboteg-Šarić i sur., 2003.) koje su također jedna rizična skupina za siromaštvo (Šučur, 2005.). Ponovno je riječ o iskazu ispitanika koji daje jasnije odgovore o materijalnim uvjetima u kojima žive ove skupine koje imaju faktor većeg rizika za siromaštvo.

Tablica 5.
Materijalno stanje ispitanika

Materijalno stanje ispitanika	Osobe s invaliditetom		Jednoroditeljske obitelji ¹		Dvoroditeljske obitelji	
	F	%	F	%	F	%
Jedva spajamo kraj s krajem iz mjeseca u mjesec	253	58,8	226	55,8	112	27,5
Imamo dovoljno novca za podmirenje svojih troškova	152	35,3	153	37,8	228	56
Imamo dovoljno novca za podmirenje troškova te uspijevamo nešto i uštedjeti	25	5,8	21	5,2	61	15
Bez odgovora	0	0	5	1,2	6	1,5
Ukupno	430	100,0	405	100,0	407	100,0

Stupanj invaliditeta $\chi^2=13,02$ df 6 $P<0,04$

Obrazovanje $\chi^2=21,82$ df 12 $P<0,04$

Bračni status $\chi^2=19,05$ df 6 $P<0,004$

Kad je riječ o osobama s invaliditetom, tablica prikazuje da čak 55,8% ispitanika ima loše materijalno stanje - jedva spajaju kraj s krajem. Dovoljno za podmirenje troškova ima 35,3% ispitanika, a 5,8% njih uspije nešto i uštedjeti. Statistički se značajno razlikuju s obzirom na stupanj

invaliditeta, obrazovanje i bračni status. Čak 85% osoba s težim i teškim invaliditetom navodi da jedva spaja kraj s krajem, a 79% ih je s nezavršenom osnovnom školom. Oni koji su u braku u nešto su boljoj poziciji glede materijalnih uvjeta života. Ako ove rezultate usporedimo

¹ Socioekonomski status ispitan je istodobno kod jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji s identičnim varijablama. Radi boljeg uvida predstavljeni su i rezultati toga ispitivanja (Raboteg-Šarić i sur., 2003.).

s rezultatima istraživanja o jednoroditeljskim obiteljima, vidjet ćemo da 55,8% jednoroditeljskih obitelji također ima loše materijalno stanje, nešto manje od osoba s invaliditetom (3%). Kod dvoroditeljskih obitelji situacija je povoljnija; njih 27,5% ima loše materijalno stanje dok ih 56% ima dovoljno novca za podmirenje troškova, što možemo protumačiti činjenicom da rade oba roditelja. Također je sličan postotak onih koji imaju dovoljno novca za podmirenje troškova: jednoroditeljskih obitelji je 37,8%, a osoba s invaliditetom 35,3%. U sve tri kategorije, vidimo iz tablice 5., mali broj ispitanika uspijeva nešto i uštedjeti.

Takvih je 5,8% osoba s invaliditetom, 5,2% jednoroditeljskih obitelji, a 15% dvoroditeljskih obitelji. Nepovoljna materijalna situacija prisutna je općenito u obiteljima, ali je još znatno nepovoljnija kod spomenute dvije skupine obitelji koje imaju pojačani faktor rizika za siromaštvo. Dvoroditeljske obitelji izražavaju se u najvećem postotku o dovoljnim financijskim sredstvima, a osobe s invaliditetom i jednoroditeljske obitelji izražavaju u najvećem postotku da jedva spajaju kraj s krajem. Stoga smo dalje analizirali na koje sve poteškoće nailaze, a povezane su financijskim sredstvima.

Tablica 6.
Teškoće vezane uz materijalno stanje

Teškoće	Osobe s invaliditetom		Jednoroditeljske obitelji		Dvoroditeljske obitelji	
	F	%	F	%	F	%
Morali ste posuditi novac da biste platili račune	137	70,7	150	37	69	17
Zbog štednje ste smanjili potrošnju struje, plina...	244	52,1	197	48,6	126	31
Znali ste kasniti s plaćanjem računa	199	42,5	269	66,4	223	54,8
Štedjeli ste na troškovima prijevoza	158	33,8	147	36,3	88	21,6
Odustali ste od putovanja na odmor	211	45,1	228	56,3	148	36,4

Iz tablice 6. koja pokazuje poteškoće vezane uz materijalno stanje možemo vidjeti da osobe s invaliditetom, ali i jednoroditeljske obitelji oskudijevaju u mnogočemu. Više od 70% osoba s invaliditetom morale su posuditi novac kako bi platile račune, dok je broj takvih jednoroditeljskih obitelji gotovo upola manji (37%). Više od polovine osoba s invaliditetom, (52,1%), moralo je zbog štednje smanjiti potrošnju plina, vode i sl., dok je udio jednoroditeljskih

obitelji malo manji (48,6%). Kasnilo je s plaćanjima režija 42,5% osoba s invaliditetom, dok je čak 23,9% više jednoroditeljskih obitelji s tim problemom, čak 66,4%. Postoci vezani uz ostale poteškoće nešto su manji tako da je 33,8% osoba s invaliditetom štedjelo na troškovima prijevoza, a 45,1% odustalo je od putovanja na odmor. Tablica također pokazuje da su dvoroditeljske obitelji u najpovoljnijoj situaciji što je naravno i za očekivati.

Tablica 7.
Oblik stanovanja ispitanika

Mjesto stanovanja	Osobe s invaliditetom		Jednoroditeljske obitelji		Dvoroditeljske obitelji	
	F	%	F	%	F	%
U vlastitoj kući	191	41,8	52	12,8	120	29,6
U vlastitom stanu	123	27	139	34,3	161	39,6
U socijalnom stanu ili stanu ustupljenom na korištenje	16	3,5	28	6,9	6	1,5
Podstanari u tuđem stanu ili kući	23	5	61	15,1	36	8,8
U stanu ili kući roditelja ili rodbine	75	16,4	109	26,9	76	18,7
Nešto drugo	28	6,1	15	3,7	7	1,7
Ukupno	456	100,0	404	100,0	406	100,0

Najveći postotak ispitanika, 68,9%, kad je riječ o osobama s invaliditetom, ima riješeno stambeno pitanje. Njih 41,8% živi u vlastitoj kući, a 27% u vlastitom stanu. U socijalnom stanu živi 3,5% ispitanika, 5% kao podstanari, a 16,4% u stanu/kući roditelja ili rodbine. Možemo konstatirati da većina ima riješeno stambeno pitanje, a time i zadovoljenu jednu od važnih egzistencijalnih potreba, i u boljem su položaju od jednoroditeljskih obitelji koje u 47,1% slučajeva imaju riješeno stambeno pitanje. Ovakvu sliku nešto bolje stambene situacije

osoba s invaliditetom moguće je povezati s kasnijim nastankom invaliditeta, kada su osobe već imale sređeno stambeno pitanje. Do sličnog su nalaza temeljem istraživanja u Engleskoj i Walesu došli i O'Grady i suradnici (2004.).

Nepovoljan socijalni položaj osoba s invaliditetom i potreba dodatnih financijskih izdvajanja (Perić, 2005.) upućuje na pitanje korištenja socijalnih transfera u svakodnevnoj egzistenciji. Željelo se stoga snimiti stanje socijalnih naknada, primaju li ih ispitanici ili su ih nekad primali.

Tablica 8.
Vrste socijalnih naknada koje koriste ispitanici

Vrste pomoći	Ukupno odgovora	Ne (%)	Da, prije (%)	Da, primam još uvijek (%)
Osobna invalidnina	363	54,3	6,3	39,4
Jednokratna novčana pomoć	330	75,2	14,5	10,3
Doplatak za pomoć i njegu	354	60,2	6,5	33,3
Pomoć i njega u kući	319	86,5	3,8	9,7
Dopust do 7. godine djetetova života	238	98,3	1,3	0,4
Rad s polovinom radnog vremena	260	86,2	11,9	1,9
Osposobljavanje za samostalan rad	239	89,1	9,6	1,3
Naknada do zaposlenja	259	87,6	5	7,3
Pomoć za uzdržavanje	293	91,8	2	6,1
Uvećan dječji doplatak	270	86,3	5,2	8,5
Dječji doplatak	276	68,1	7,6	24,3
Savjetodavna pomoć	283	85,9	8,5	5,7
Pomoć u hrani, odjeći i ogrjevu	300	89,3	6,3	4,3
Pravo na 4 putovanja vlakom ili brodom	311	83,3	5,1	11,6
Pravo na oslobođanje od plaćanja autoputova	316	74,1	4,7	21,2
Oslobođanje od boravišne takse na ljetovanju	309	82,8	4,5	12,6
Pravo na 50% pretplate na HTV	349	46,7	3,2	50,1
Pravo na 100 HT impulsa	365	39,7	2,2	58,1

Tablica 8. pokazuje vrste socijalnih naknada koje ispitanici koriste ili su ih prije koristili. Ove naknade možemo u grubo podijeliti u tri skupine.

U prvoj su skupini socijalne naknade koje najveći broj ispitanika nije uopće primao: pomoć za uzdržavanje - 91,8%, naknada do zaposlenja - 87,6%, jednokratna pomoć - 75,2%, pomoć i njega u kući - 86,5%, dopust do 7. godine života djeteta s težim smetnjama u razvoju - 98,3%, uvećan dječji doplat - 86,3%, pomoć u hrani, odjeći i ogrjevu, - 89,3%. Možemo zaključiti da usprkos pravu na navedene pomoći, veliki broj ispitanika ove naknade nije koristio. Razlozi mogu biti u neinformiranosti, nemogućnosti ostvarivanja pojedina prava, strahu od stigmatizacije ili zato što ju nisu trebali ili željeli. Potrebno je uzeti u obzir i obilježja ovog prigodnog uzorka, npr. dosta ispitanika nema djecu, isto tako veliki broj ispitanika je u mirovini.

U drugu skupinu spadaju pomoći koje su ispitanici učestalije koristili ranije tijekom života, a sada ih ne koriste: jednokratnu novčanu pomoć - 14,5%, pravo na rad s polovinom radnog vremena - 11,9%,

osposobljavanje za samostalan posao - 9,6%. Ostale pomoći ispitanici su koristili vrlo malo, između 2% i 8%.

U treću skupinu spadaju ispitanici koji trenutačno koriste neka od prava. Još uvijek pojedine vrste pomoći koristi relativno mali broj ispitanika s tim da uočavamo kako pravo na 100 HT impulsa koristi 58,1% ispitanika, pravo na 50% pretplate na HTV njih 50%, osobnu invalidninu 39,4%, doplat - 33,3%. Davanja koja osobe s invaliditetom ostvaruju u najvećem postotku ona su koja mogu ostvariti uključivanjem u udrugu koja ih informira o njihovim pravima u udruzi i oni postaju korisnici tih prava. Iz prava socijalne skrbi vidljiva su novčana primanja koja ostvaruju osobe s invaliditetom, kao što su osobna invalidnina i doplat - 33,3%. Naravno da su neka od prava korištena ovisno o dobi ili statusu, npr. osposobljavanje djeteta za samostalan rad. Vidljivo je rijetko korištenje toga prava u ovom uzorku. Riječ je o starijoj dobi ispitanika ili pak velikom broju onih koji nisu u braku.

Ispitanike se pitalo o razlozima nekoristenja onih prava na koje imaju pravo. Dali su sljedeće iskaze:

Tablica 9.
Razlozi nedobivanja socijalnih naknada

Razlozi nedobivanja pomoći	F	%
Nisam trebao/trebala pomoć	60	15,7
Nisam želio/željela pomoć, pokušao sam se nekako snaći sam/sama	51	13,3
Nisam znao/znala kome se obratiti za pomoć	163	42,6
Zatražio/la sam pomoć, ali je još uvijek nisam dobio/la	59	15,4
Nešto drugo	50	13,1
UKUPNO	383	100,0

Tablica 9. prikazuje razloge nedobivanja socijalnih naknada od kojih je najveći broj ispitanika naveo da nije znao kome se obratiti za pomoć (42,6%), što potvrđuje već gore navedenu činjenicu velikog broja ispitanika koji nisu primali pomoć niti ju primaju ili ih prima mali broj. Od ostalih

razloga nedobivanja naknade, 15,7% ispitanika navelo je da nisu trebali naknadu, 15,4 % su je zatražili ali ju još nisu dobili, dok 13,3% ispitanika nije željelo naknadu. Neke druge razloge nedobivanja socijalnih naknada navelo je 13,1% ispitanika.

U sklopu ovoga pitanja ispitanicima je ponuđena mogućnost da sami napišu neki razlog nedobivanja pomoći. Dobiveni odgovori uglavnom su se odnosili na:

- nepostojanje dovoljnog stupnja invaliditeta
- nemogućnost ostvarenja prava
- nedovoljno poznavanje prava.

Puno osoba s invaliditetom nije dovoljno informirano o pravima i mogućnostima stjecanja pojedinih prava. Zato je važno omogućiti pravodobno informiranje putem udruge, centra za socijalnu skrb i sl. kako bi se mogućost ostvarivanja prava pružila svakoj osobi s invaliditetom. Važno je i uređenje zakonske regulative koja treba točno odrediti uvjete stjecanja pojedinih prava.

Ispitanicima je postavljeno pitanje otvorenog tipa: »Što mislite, što bi društvo moglo učiniti da se poboljša položaj obitelji osoba s invaliditetom?« Dobiveni odgovori uglavnom su se odnosili na:

- poboljšanje zakonske regulative u smislu davanja, da ne budu simbolična, nego da odgovaraju stvarnim potrebama
- pomoć pri školovanju i edukaciji
- povećanje zapošljavanja osoba s invaliditetom
- plaće i druga primanja koje treba uskladiti s troškovima života
- mijenjanje društvenog stava prema osobama s invaliditetom.

Najveću skupinu odgovora činili su oni koji se odnose na omogućavanje zapošljavanja osoba s invaliditetom kako bi im se pružila prilika da sami pridonose boljoj kvaliteti života, da budu prihvaćeni od strane društva i postanu jednaki s ostalim građanima. Iskazana je također i potreba za uklanjanjem arhitektonskih barijera, utvrđivanjem zakonske regulative, razumijevanjem i podrškom te za drugim stva-

rima koje bi mogle pridonijeti ugodnijem životu.

ZAKLJUČAK

U današnjem društvu biti siromašan uključuje više nego samo ne imati dovoljno sredstava za podmirenje osnovnih životnih potreba. Siromašna osoba ionako je dovoljno stigmatizirana, a još je u nepovoljnijoj situaciji siromašna osoba s invaliditetom.

U ovom radu prikazan je socioekonomski položaj osoba s invaliditetom u razvijenijim zemljama koje zastupaju socijalni model pristupa osobama s invaliditetom i jednake pogodnosti, ali je očito da je situacija osoba s invaliditetom lošija od drugih. Različiti međunarodni dokumenti, rezolucije i deklaracije pozivaju se na jednakost u društvu i ostvarivanju prava, ali su u stvarnosti uočene mnoge razlike i znatno lošiji položaj osoba s invaliditetom te se vidjela znatna povezanost između siromaštva i invaliditeta, koji se nalaze u uzročno-posljedičnom odnosu.

Položaj osoba s invaliditetom u Hrvatskoj nedovoljno je istraživan. Iz prethodno iznesenih nalaza (Perić, 2005.), socijalni su transferi simbolični i nejednako raspoređeni s obzirom na korisnike i po kojoj osnovi ostvaruju određena prava, a specifični životni troškovi osoba s invaliditetom su visoki.

Rezultati istraživanja koje smo u ovom radu analizirali daju jasnu sliku socioekonomskog položaja osoba s invaliditetom i upućuju na invaliditet kao rizik siromaštva. Oni upućuju na potrebu angažmana uže i šire društvene zajednice u odgovoru na potrebe osoba s invaliditetom. Iako uzorak nije reprezentativan u smislu generalizacije, dobiveni rezultati ukazuju na siromaštvo osoba s invaliditetom i u skladu su s naprijed navedenim europskim istraživanjima (O'Grady *et al.*, 2004.; Gordon *et al.*, 2001.).

Tako je od ukupnog broja ispitanika tek neznatan broj zaposlen, većina je nezaposlena ili su korisnici invalidskih mirovina, osobne invalidnine i socijalne pomoći. Zaposleni su većeg obrazovnog statusa i žive u većim urbanim centrima, a to je tek 10% u našem uzorku. Osobe s invaliditetom u populaciji su općenito nižeg obrazovnog statusa što ponovno ukazuje na povezanost sa siromaštvom (Zovko, 1999.).

Rezultati su pokazali da su ispitanici srednje zadovoljni svojom materijalnom situacijom, iako je veliki broj materijalne prilike procijenio lošim ili jako lošim. Primanja kućanstva to su i potvrdila jer većina ima prosječna mjesečna primanja po članu domaćinstva do 1 000 kn.

Isti taj postotak govori i o tome kako mjesečno teško spajaju kraj s krajem. Na temelju sličnog istraživanja (Raboteg-Šarić i sur, 2003.), po pitanju materijalne deprivacije osobe s invaliditetom su u sličnom položaju kao samohrani roditelji koja su također jedna od rizičnih skupina za siromaštvo (Šučur, 2005.). Zadovoljavanje osnovnih životnih potreba usko je vezano uz visinu materijalnih primanja jer oni s nižim primanjima češće posuđuju novac ili ne mogu sebi dopustiti kupnju koja je uobičajena potreba prosječnoga građanina. Ovdje treba pripomenuti puno bolje stambene prilike osoba s invaliditetom u ovom prigodnom uzorku nego jednoroditeljskih pa čak i dvoroditeljskih obitelji.

Analiza povezanosti materijalnih primanja u kućanstvu s ostvarivanjima prava pokazala je da osobe s invaliditetom koriste svoja prava na osnovi invaliditeta, bez obzira na materijalne prilike kućanstva, ako na njih imaju pravo i ako su bolje informirani o tim pravima, jer je većina navela da ne koristi neke oblike samo zato što nije informirana o postojanju takvog oblika pomoći. Najčešće korištena prava su: pravo na 100 HT impulsa i pravo na 50% pretplate na TV. To su prava koja mogu ostvariti

uključivanjem u udrugu koja ih informira o njihovim pravima u udruzi i oni postaju korisnici tih prava. Iz prava socijalne skrbi vidljiva su novčana primanja koja ostvaruju osobe s invaliditetom, kao što su osobna invalidnina i doplatak za pomoć i njegu.

Njihovo gledanje poboljšanja situacije očituje se tako da im prvenstveno treba dati mogućnost zapošljavanja kako bi sami privređivali i bili odgovorni članovi društva te tako pridonosili boljoj kvaliteti življenja kako su sami izrazili u ispitivanju. Siromašan čovjek nije samo bez novca nego je i bez poštovanja, razumijevanja i podrške od strane drugih, navode u svojim iskazima. Također treba poboljšati mehanizme kontrole provedbe pravnih akata koji se tiču ostvarivanja pojedinih prava. Vrlo je važno i informiranje osoba s invaliditetom o njihovim pravima jer se pokazalo da veliki broj ne zna na što sve ostvaruje pravo i kome bi se uopće trebao obratiti za pomoć.

Na temelju kompletne analize moguće je zaključiti da su osobe s invaliditetom jedna od rizičnih skupina za siromaštvo u Hrvatskoj i da je njihov socioekonomski status loš.

LITERATURA

- Alfirev, M. (2000.) Socijalni model u rehabilitaciji osoba s mentalnom retardacijom. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 36 (1): 9-16.
- Behinderung und Entwicklungszusammenarbeit (BEZEV) (2005.) *Teilhabechancen von Menschen mit Behinderung an der weltweiten Armutsbekämpfung*. Posjećeno: 01. 10. 2005. na internetskoj stranici Udruženja za invalidnost i zajednički razvoj (BEZOV) <http://www.bezev.de/aktivitaeten/armut-kampagne/index.htm>
- Cloerkes, G. (1997.) *Soziologie der Behinderten. Eine Einfuehrung*. Heidelberg: Winter, Programm Ed. Schindele.
- Gordon i sur. (2001.) *Poverty and social exclusion in Britain*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Houghes, B. (2002.) Baumans strangers: impairment and the invalidation of disabled people in modern and post modern cultures. *Disability and Society*, 17: 571-584.

- Izješće o registriranoj nezaposlenosti* (2005.). Posjećeno 10. 01. 2006. na internetskoj stranici Hrvatskog zavoda za zapošljavanje: <http://www.hzz.hr/statistike>
- Janeš-Pasarić, Jasenka, Vojin Perić, (2005.) Rad iznesen na Otvorenoj tribini o doplatku na tešku invalidnost 04. 10. 2005. g. Posjećeno 20. 01. 2006. na internetskoj stranici Saveza slijepih Hrvatske: <http://www.savez-slijepih.hr>
- Madridska deklaracija (2002.). Posjećeno 10. 01. 2006. na internetskoj stranici Saveza distrofičara Hrvatske: <http://www.sddh.hr/madriskadeklaracija.htm>
- Marks, D. (2001.) Disability and cultural citizenship. In: N. Stevenson (ed.), *Culture and citizenship* (pp 167-179). London: Sage.
- Morris, J. (2001.) *That kind of life? Social exclusion and young disabled people with high levels of support needs*. London: Scope.
- Mühlum, A., Gödecker-Geenen, N. (2003.) *Soziale Arbeit in der Rehabilitation*. Stuttgart: UTB.
- O'Grady, A. et al. (2004.) Disability, social exclusion and the consequential experience of justiciable problems. *Disability and Society*, 19 (3):259-271.
- Oliver, M., Sapey B. (2006.) *Social work with disabled people*. Palgrave Macmillan
- Perić, V. (2005.) Rad iznesen na Otvorenoj tribini o doplatku na tešku invalidnost 04. 10. 2005.g. Posjećeno: 20. 01. 2006. na internetskoj stranici Saveza slijepih Hrvatske: <http://www.savez-slijepih.hr>
- Raboteg-Šarić, Z. Pečnik, N. i Josipović, V. (2003.) *Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Schwinge, M., Sönke, B. (2004.) Empfehlungen zur Förderung von Menschen mit Behinderungen in der deutschen Entwicklungszusammenarbeit. Posjećeno 01. 10. 2005. na internetskoj stranici Udruženja za razvojnu politiku njemačkih nevladinih organizacija (VENRO): <http://www.venro.org/publikationen/archiv/AWZ-Stellungnahme.pdf>
- Statistički ljetopis Hrvatske (2003.) Posjećeno 10. 01. 2006. <http://www.dzs.hr/ljetopis/>
- Šućur, Z. (2004.) Siromaštvo i nejednakosti u Hrvatskoj od 2001. do 2003. godine. *Revija za socijalnu politiku*, 11 (3-4): 443-450
- Šućur, Z. (2005.) Siromaštvo i socijalni transferi u Hrvatskoj. *Financijska teorija i praksa*, 29 (1):37-58.
- UPIAS (1976) *Fundamental principles of disability*. London: Union of the physically impaired against Segregation.
- World Bank (2000.) *Croatia Economic Vulnerability and Welfare Study*. Washington: World Bank
- Zakon o mirovinskom osiguranju (Narodne novine br. 102/1998.)*
- Zakon o pravima hrvatskih branitelja iz domovinskog rata i članova njihovih obitelji (Narodne novine br.174/2004.)*
- Zakon o socijalnoj skrbi (Narodne novine br. 73/1997., 27/2001., 59/2001., 82/2001. i 103/2003.)*
- Zovko, G. (1999.) Invalidi i društvo. *Revija za socijalnu politiku*, 2:105-117.

Summary

PERSONS WITH DISABILITY AND POVERTY

Zdravka Leutar

*Department of Social Work, Faculty of Law, University of Zagreb
Zagreb, Croatia*

This paper analyses the socio-economic status of the disabled persons in the society. The first part discusses social exclusion and poverty as relative terms. The author refers to some of the latest European researches related to poorer socio-economic status of disabled persons compared to the status of other citizens. Then, using the scarce research conducted on the subject, the author turns to the status of disabled persons in Croatia analysing the findings of the research The Quality of Life of Disabled Persons' Families in Croatia. The research sample consisted of 468 disabled persons from all parts of Croatia. The data were gathered through semi-structured surveys. Variables used in the analyses included: working status, self-assessment of financial status, average monthly income per household, housing conditions and access to various forms of social transfers.

The results confirmed the poor financial status of disabled persons. The majority of them are unemployed. They estimate their financial status to be bad, which is further supported by their monthly income. The two thirds can barely make ends meet. Their housing conditions are slightly better. In terms of social transfers, they are receiving them only when they are informed of this possibility. They believe that they can improve their situation if society enables their employment and increases social benefits in accordance with their needs.

Similarly to other European researches, this one has also shown that in terms of poverty, disabled persons are an at-risk group.

Key words: disabled persons, poverty, working status, material conditions, housing conditions, social transfers.